

ЛЬВІВСЬКИЙ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИЙ ІНСТИТУТ

На правах рукопису

ГРИНЧИШИН Ярослав Николаєвич

УДК 338.435:631.115.6

ФОРМУВАННЯ І РОЗПОДІЛ ДОХОДІВ В КОЛЕКТИВНИХ
ГОСПОДАРСТВАХ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Спеціальність 08.00.05 - Економіка, планування,
організація управління народним господарством
і його галузями /сільське господарство/

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т

дисертації на здобуття вченого ступеня
кандидата економічних наук

Львів - 1992

Робота виконана на кафедрі управління і НОП Львівського сільськогосподарського інституту.

Науковий керівник - доктор економічних наук,
професор ГАЛАНЕЦЬ В.Г.

Офіційні опоненти: доктор економічних наук,
професор ЯРЕМЧУК І.Г.

кандидат економічних наук,
доцент КІТ В.Г.

Провідна організація - Львівський державний університет

Захист дисертації відбудеться "14" зрудже 1992 р.
о 12 год. на засіданні спеціалізованої вченої Ради
К.І20.74.02 у Львівському сільськогосподарському інституті
за адресою: 29200, м. Дубляни Жовківського району Львівської
області.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Львівського сільськогосподарського інституту.

Автореферат розісланий "14" листопада 1992 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої Ради,
кандидат економічних наук,
доцент

Мазур

К/ДЛК З.С.

ЛННБ ім. В. Стефаника
АН УРСР

07B 26.236

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність проблеми. Сільське господарство України перебуває у глибокій кризі. Колгоспно-радгоспна система виявилася неспроможною забезпечити населення і народне господарство продовольством і сировиною. Єдиним виходом з становища є перехід до ринкової економіки. А це означає формування незалежних товаровиробників-власників, які б мали свободу у виборі діяльності, могли б самостійно використовувати землю, вибирати партнерів у господарській діяльності, вільно розпорядитися виробленою продукцією і доходами.

В умовах багатуокладної економіки перехід до приватної власності відбувається у двох напрямках: розвитку фермерства, умови для якого поки що обмежені, і приватизації державної і колективної власності з докорінною зміною господарського механізму колективних господарств, які ще будуть певний час основними виробниками товарної продукції. Можливості перерозподілу ресурсів при цьому поступово будуть зведені до мінімуму. Вирішальним джерелом розвитку стають власні зароблені кошти.

Переведення колективних господарств на самоокупність і самофінансування можна розглядати як етап створення необхідних стартових умов для переходу до ринкових відносин, що виникають на основі реальних вимог законів вартості, попиту і пропозиції. При цьому розширюється права господарств у використанні ресурсів і підвищується відповідальність за результати своєї діяльності.

Успішне функціонування колективних господарств під час переходу до ринкових відносин передбачає наявність в них мінімально необхідної маси грошових засобів для розширення виробництва продукції заданими темпами, матеріального стимулювання працівників і створення соціальної інфраструктури. Інакше господарствам буде загрозувати банкрутство і ліквідація.

Для створення стійких економічних умов та підвищення ефективності виробництва важливе значення мають правильне обчислення доходів, вдосконалення фінансово-економічних взаємовідносин господарств з державою, виявлення і використання резервів збільшення виробництва продуктів, зниження затрат і поліпшення якості продукції, правильне використання доходів, встановлення науково обґрунтованого співвідношення між фондами нагромадження і споживання під час розподілу доходів.

Разом з тим в економічній літературі немає єдиної думки з деяких теоретичних питань обчислення доходів і їх розподілу на фонди нагромадження і споживання, визначення диференціальної ренти і її перерозподілу.

Численність і різноманітність проблем, пов'язаних з оптимальним формуванням, обчисленням і розподілом доходів колективних господарств, підтверджують актуальність теми дисертаційного дослідження.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є наукове обґрунтування і розроблення практичних рекомендацій щодо вдосконалення формування і розподілу доходів колективних господарств. Для досягнення вказаної мети передбачене розв'язання таких завдань:

- наукове обґрунтування теоретичних основ формування і обчислення доходів колективних господарств на сучасному етапі;
- проведення аналізу формування доходів і визначення факторів, що впливають на їх підвищення;
- визначення оптимального рівня рентабельності і можливого його підвищення на перспективу;
- визначення і обґрунтування перерозподілу рентних доходів;
- встановлення оптимальних пропорцій розподілу доходів на фонди нагромадження і споживання.

Об'єкт дослідження. Дослідження виконане на матеріалах колективних господарств Львівської області. Необхідна інформація здержана з друкованих літературних і статистичних джерел, зведених річних звітів районів, річних звітів господарств. Об'єктами дослідження були природно-економічні зони, адміністративні райони, окремі колективні господарства.

Методика дослідження. У процесі роботи використаний комплекс сучасних методів і прийомів дослідження: монографічний, розрахунково-конструктивний, економіко-математичний, статистичний, зокрема, статистичні групування, ряди розподілу, ряди динаміки, парні і множинні кореляції, регресійний аналіз, індексний і ін.

Наукова новизна роботи полягає в поглибленні теоретичних і методологічних підходів до розрахунку чистого доходу, прибутку і їх функцій в умовах переходу до ринкової економіки. Встановлено, як впливає виробництво валового доходу в розрахунку ш. лідино-день на пропорції його розподілу на чистий дохід і оплату праці, на фонди нагромадження і споживання. Проведено визначення перспективного рівня рентабельності залежно від рів-

ня використання виробничого потенціалу господарств. Запропоновано новий метод визначення рентних платежів.

На захист вносяться такі питання:

- формування доходності колективних господарств залежно від об'єктивних факторів виробництва;
- визначення оптимального рівня рентабельності для успішного функціонування господарств в умовах самофінансування;
- розподіл доходів колективних господарств на фонди нагромадження і споживання і рекомендації щодо його вдосконалення;
- пропозиції щодо розрахунку рентних платежів /доплат/.

Практична цінність дослідження полягає в наступному: на основі аналізу діяльності колективних господарств Львівської області виявлено фактори, які впливають на рівень їх доходності; дотримання господарствами визначених оптимальних пропорцій між фондами нагромадження і споживання дасть можливість здійснювати розширене відтворення залежно від їх економічних можливостей; запропонований метод визначення рентних платежів /доплат/ дозволить створити однакові об'єктивні умови для виробничої діяльності колективних господарств.

Апробація роботи і реалізація результатів дослідження.

Наукове обґрунтування віднесення елементів чистого доходу в собівартість використане у запровадженні в учоспі "Дублянський" вдосконаленої методики визначення доходів в умовах орендного підприємства.

Результати досліджень доповідалися на наукових конференціях Львівського сільськогосподарського інституту, а також в Києві, Чернівцях, Москві і Мінську в 1988-1991 р.р. З теми дисертації опубліковано 12 робіт.

Обсяг і структура роботи. Дисертація складається з вступу, трьох розділів, висновків і пропозицій, списку використаної літератури. Викладена на 166 сторінках машинописного тексту, містить 39 таблиць, 6 малюнків, список використаної літератури включає 187 найменувань.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У першій главі - "Теоретичні основи формування і розподілу доходів в сільськогосподарських підприємствах" - розглянуте сутність чистого, валового, господарського доходу і приналежність економічних категорій, особливості їх формування в сільсько-

му господарстві і методику визначення.

Однією з головних особливостей формування доходів в сільському господарстві є утворення в господарствах з відносно крайніми за родючістю, а також місцерозташуванням земельними ділянками диференціальної ренти. У зв'язку з цим виникає потреба в науково обгрунтованій методиці перерозподілу цього додаткового чистого доходу, щоб не вилучати доходи з високорентабельних господарств і не передавати їх як дотації низькорентабельним.

Одним з недоліків визначення доходів в сільськогосподарських підприємствах і господарствах є неврахування доходів від нетоварної продукції, яка використовується у внутрігосподарському обороті. Неврахування чистого доходу, а отже диференціальної ренти в продукції внутрігосподарського споживання веде до виникнення скритої "економії" у витратах виробництва в зв'язку з тим, що продукція господарств, які ведуть виробництво на землях кращої якості, має гнучку собівартість. Оскільки продуктова рента, що утворюється таким чином, впливає на формування фондів нагромадження і споживання, необхідно розрізняти створення і реалізацію чистого доходу. Тим більше, що за прийнятою в США методикою вартість продукції, спожитої на фермі, входить у валовий фермерський дохід.

Показник "чистий дохід", який до 1990 р. відображався в річних звітах сільськогосподарських підприємств, не відповідав економічному змістові цього поняття. В 1991 р. цей показник переіменований в "балансовий прибуток", що є цілком правильним.

Прибуток і чистий дохід відрізняються між собою кількісно і якісно. Кількісне їх неспівпадання обумовлено тим, що в прибуток /балансовий/, крім реалізованого чистого доходу, включаються різні позареалізаційні доходи - страхові відшкодування, списана незатребувана кредиторська заборгованість, одержані пені, неустойки і ін. З іншої сторони, на зменшення прибутку відносять втрати - від списання безнадійної дебіторської заборгованості і ін.

Якісна відмінність полягає в тому, що чистий дохід як економічна категорія, виражає вартість продукту для суспільства, створеного в даному господарстві. Категорія прибутку є більш конкретною, виступає як фінансовий результат роботи підприємства: врахуванням його фактичних витрат і грошових надходжень.

У зв'язку з впровадженням колективних господарств на самоопикуваність і самофінансування, що зорганізовано з якісної зміни еколо-

мічних відносин і значним розширенням економічної самостійності трудових колективів з'явився показник "госпрозрахунковий дохід". Він включає грошові засоби, призначені для виплати за працю і розширення виробництва, технічного переозброєння і соціального розвитку. Але під час переходу до ринкової економіки для виробників вирішальне значення буде мати співставлення виручки від реалізації продукції і затрат на її виробництво. Тобто основним показником стане прибуток /доход/. Тому цілком закономірним є виключення в 1991 р. з річних звітів підприємств агропромислового комплексу показника "госпрозрахунковий дохід".

Прибуток залежить від суми собівартості у виручці від реалізації продукції. Слід зазначити, що роль показника собівартості окремих видів продукції буде падати, оскільки нормативом ефективності стануть ціни. Разом з тим в наукових дослідженнях показник собівартості не втратить своєї актуальності. Його визначення буде потрібне перш за все для регулювання економічних взаємовідносин, ціноутворення. Адже навіть в розвинених країнах, де ринок існує вже давно, держава для закупівлі у фермерів сільськогосподарської продукції використовує різні різні цінозахисні, гарантовані і ін. Тому залишається необхідність в науково обгрунтованій методиці обчислення собівартості, яка б враховувала затрати виробництва всіх видів підприємств і господарств.

Економічно обгрутованим є включення в собівартість елементів чистого доходу, необхідних для здійснення простого відтворення - страхових платежів, процентів за кредит, відрахувань на соціальне страхування. На нашу думку, у витрати необхідно включати платежі за ресурси - плату за землі, податок на транспортні засоби. Суми їх заздалегідь відомі і не залежать від кількості одержаних доходів. Обгрутованим є віднесення премій, нарахованих за виконання і перевиконання госпрозрахункових завдань, якісні і дострокове виконання робіт та ін., до фонду оплати праці і включення їх у собівартість продукції.

У другій главі - "Виробничі і економічні фактори формування доходів" - проведено аналіз динаміки доходів колективних господарств Львівської області, досліджено вплив об'єктивних факторів виробництва на доходність господарств; вивчено роль перелічених форм внутрігосподарських і міжгосподарських відносин в підвищенні ефективності виробництва; проаналізовано формування доходів і виручки в процесі реалізації продукції.

Одержання доходів в колективних господарствах Львівської області характеризується тенденцією збільшення, але темпи зростання у роках неодинакові. Найбільше зростання доходності відбулося в 1991 р. – порівняно з 1990 р. більше, ніж в 2 рази. Це пов'язано з процесами, які охопили всю економіку – багаторазовим зростанням цін на товари, інфляцією. У 1991 р. господарств з рівнем рентабельності вище 45 % було менше 1/4 від всієї кількості, а господарств з порівняно невисоким рівнем рентабельності /до 25 %/ – більше третини.

Хоча структура колективних господарств з різним рентабельністю змінилася в позитивний бік, значно підвищився загальний рівень рентабельності, відчутного підвищення ефективності виробництва не відбулося. Навпаки, посилилася неефективність цін на матеріально-технічні ресурси і сільськогосподарську продукцію. Зростання доходності не супроводжується відповідним зростанням виробництва продукції рослинництва і тваринництва, що в умовах нормальної ринкової економіки є парадоксальним явищем.

У перший рік роботи колективних господарств в умовах самоопитуності і самофінансування покращилися майже всі показники економічної ефективності порівняно з попередніми роками. Це пов'язано з удосконаленням окремих елементів господарського механізму – ціноутворення, платежів в бюджет, кредитної системи, розширенням самостійності трудових колективів, підвищенням їх зацікавленості і відповідальності за кінцеві результати.

Однак, у 1990 р. відбулося зменшення показників господарської діяльності колективних господарств. Зростання оплати праці перевищило зростання її продуктивності. У 1991 р. з результативних показників збільшився лише вихід валової продукції на одиницю земельних угідь, хоча в абсолютному розмірі її виробництва знизилось. Все це свідчить про те, що економічні заходи, викликані переведенням господарств на самоопитність і самофінансування, мали тимчасовий результат, не було розв'язано основного питання – власності на землі, засоби виробництва, вироблену продукцію.

Зміна доходності у окремих колективних господарствах в значній мірі пов'язана з дією об'єктивних факторів виробництва – якості землі, забезпеченість виробничими фондами і трудовими ресурсами /табл. I/. Найбільший вплив на доходність має якість земельних угідь, нафтення і забезпеченість оборотними засобами.

Важливе значення має не тільки забезпечення господарств ре-

Коефіцієнти парної кореляції між чистим доходом в розрахунку на гектар сільськогосподарських угідь і об'єктивними факторами виробництва в колективних господарствах Львівської області, 1989-1990 р.р.

Показники	:Чистий :Забез- :Забез- :Забез- : :доход :печені-:печені-:печені-: :на I га:сть :сть ос-:сть :Якість :сільсь-:трудо-:новними:оборот-:ріллі :ногос-:вими :вироб-:ними :/x ₄ / :подар-:ресур-:ничими:засоба-: :ських :сами :фондами:ми : :угідь/x ₁ / :/x ₂ / :/x ₃ / :				
	I	0,4027	0,3525	0,2222	0,4247
Чистий доход на I га сільськогосподарських угідь /y/	I	0,4027	0,3525	0,2222	0,4247
Забезпеченість трудовими ресурсами /x ₁ /	0,4027	I	0,4429	0,3745	0,3462
Забезпеченість основними виробничими фондами /x ₂ /	0,3525	0,4429	I	0,5507	0,4711
Забезпеченість оборотними засобами /x ₃ /	0,2222	0,3745	0,5507	I	0,3412
Якість ріллі /x ₄ /	0,4247	0,3462	0,4711	0,3412	I

сурсами, але й ефективність їх використання і якісний склад. Вимагає поліпшення структура основних засобів колективних господарств області, особливо їх активної частини. Лише близько 1/4 господарств досягли оптимального співвідношення робочих і сільових машин та обладнання, яке повинно складати не менше 2-2,5:1.

Трудовим колективом більшості районів необхідно звертати увагу на фактори, що зумовляють відносно низьку продуктивність праці. В колективних господарствах Кам'яно-Бузького, Стрийського, Радеківського, Солочівського районів, де на одного працівника припадає найбільша кількість людино-годин, відповідно одержано більше валової продукції і доходів.

З оборотних засобів на зростання виробництва продукції а значить і доходності, найбільший вплив має матеріальні засоби /добрива, корми/, витрати яких збільшуються зі зростанням урожаю-

ності культур або продуктивності тварин.

Ефективність використання наявних виробничих і трудових ресурсів в значній мірі залежить від запровадження в господарствах таких внутрігосподарських відносин, які б зацікавляли селян в результатах своєї праці. Одним з найбільш досконалих форм підрядних відносин, які набули поширення в колективних господарствах, є орендний підряд. У 1991 р. виробництво валової продукції в орендних колективах області в розрахунку на працівника на 20,6 % перевищувало середньообласний рівень, оплата праці – на 14,3 %. Найкращих результатів досягають ті господарства, в яких орендний підряд введений у всіх галузях. Так, у господарстві "Горизонт" Золочівського району впровадження нової форми організації і стимулювання праці дало змогу значно підвищити ефективність виробництва порівняно з середньорайонними і середньозональними показниками. Це одним прикладом може бути агрофірма "Зоря" Городецького району, в якій на основі орендних відносин діють 25 виробничих кооперативів. Якщо за 1930–1985 р.р. рівень рентабельності тут становив 7,7 %, то за 1989–1991 р.р. – 28,5 %.

Організація агрофірм дозволяє вдосконалювати структуру виробництва, переробки і реалізації продукції, що позитивно впливає на економічні результати. Аналіз, проведений у п'яти агрофірмах Поліської зони свідчить, що виробничі показники значно вищі порівняно з середньозональними – урожайність зернових – на 26,5 %, надій молока – на 4,5 %, продуктивність праці – на 27,2 %, оплата праці – на 18,0 %.

Основними каналами реалізації продукції рослинництва і тваринництва в колективних господарствах є продаж державі, причому ця частка в динаміці зменшується. Це пов'язано з поступовим вивільненням деяких видів продукції від державного замовлення, ширшим застосуванням договірних цін, залученням в сферу вільної торгівлі надлишкової продукції. У 1990–1991 р.р. внаслідок зменшення виробництва скоротились обсяги реалізації продуктів рослинництва і тваринництва. Спостерігається збільшення частки несільськогосподарської продукції у всій виручці від реалізації, що пов'язане з розвитком підсобних промислів, переробних виробництв, які дозволяють повніше використовувати трудові ресурси, сільськогосподарську продукцію, місцеву сировину.

Пропорції у реалізації продукції у районах області неоднорідні. Найбільше реалізовано сільськогосподарської продукції у всіх товарищів продукції в Сокильському, Радеківському районах –

відповідно 91,5 % і 91,3 %, де високий рівень ведення виробництва дозволяє підтримувати доходність на необхідному рівні. Найменше реалізовано в Городецькому, Яворівському районах, де ефективність виробництва сільськогосподарської продукції порівняно низька. З метою одержання суми доходів, яка відповідає самоопкупності і самофінансуванню, господарства цих районів змушені розвивати підсобні виробництва і промисли.

На зростання доходності в значній мірі впливають збільшення рівня товарності сільськогосподарської продукції, підвищення її якості. Особливо це стосується продуктів, що швидко псуються, таких, як овочі і молоко.

Основну масу грошової виручки колективні господарства області одержують від реалізації продукції тваринництва, зокрема яловичини - 42,2 % і молока - 27,4 % /1991 р./

У 1989-1990 р.р. рівень доходності різних видів продукції в значній мірі регулювався закупівельними цінами, зокрема виплатою диференційованих надбавок. Закупівельні ціни в Гірській зоні порівняно з Лисостеповою на молоко і яловичину були вищі на 33 %, внаслідок чого був вищий і рівень рентабельності виробництва цих видів продукції, в той час як продуктивність тваринництва була нижчою. У даній главі на прикладі конкретних господарств показано недоліки встановлення диференційованих надбавок.

У 1991 р. диференціація закупівельних цін у зонах була дещо меншою, що зумовило більшу різницю в доходності окремих видів продукції. Рівень рентабельності виробництва молока, яловичини в Гірській зоні значно нижчий, ніж в інших природно-економічних зонах. Виробництво цукрових буряків в Передгірній зоні, якщо середньобласна ціна одного центнера 11,3 крб., виявилася нерентабельним, що свідчить про нецелісність вирощування цієї культури в таких природно-кліматичних умовах.

Загальна сума прибутку в 1991 р. порівняно з 1989 р. /і з всіма попередніми/ зросла за рахунок підвищення закупівельних цін. Собівартість всіх видів продукції зросла. Збільшення кількості проданої продукції позитивно вплинуло лише на фінансові результати від реалізації зернових. Темпи зростання закупівельних цін перевищували зростання собівартості всіх видів продукції, крім цукрових буряків і молока.

У третій главі "Вдосконалення формування і розподілу доходів в колективних господарствах" розглядається питання, до стосується визначення необхідного рівня рентабельності в умовах са-

мофінансування, оптимізації розподілу доходів, визначення реєт-них платежів /доплат/.

Із зростанням рентабельності п'движються всі виробничо-еко-номічні показники, збільшуються розміри фондів економічного сти-мулювання в розрахунку на працівника. Починаючи з рівня рентабе-льності 35 %, господарства мають змогу покривати затрати на на-літатівні вкладення за рахунок відрахувань від чистого доходу.

Дослідження, проведені за даними колективних господарств об-ласті, показують, що рівень рентабельності, який забезпечує пов-не самофінансування, повинен бути не нижчим 40 %. Повне самофіна-нсугання означає, що вся потреба в фінансових ресурсах покриває-ться за рахунок власних джерел - прибутку і амортизаційних від-рахувань.

Рівень рентабельності в значній мірі залежить від рівня ви-користання виробничого потенціалу /коефіцієнт кореляції 0,82/. Структура реалізованої продукції не здійснює істотного впливу на рівень рентабельності. З рівнем використання виробничого потен-ціалу тісно пов'язані можливі темпи приросту виробництва продукції. Господарства з низьким рівнем використання виробничого потенціалу мають більші резерви збільшення виробництва, ніж господарства з високим. Це означає, що на один процент збільшення виробництва продукції їм необхідне відносно менше підвищення рентабельності. Розрахунками встановлено, що для досягнення в 1995 р. оптимально-го для самофінансування рівня рентабельності господарствам з рів-нем використання виробничого потенціалу 86-105 % необхідно, щоб в середньому за рік виробництво зростало не менше як на 1 %, в гос-подарствах з рівнем до 85 % - на 2 %.

З ефективність виробництва колективних господарств пов'язані не лише кількість одержаних доходів, але і правильний їх розподіл. Завищення окремими господарствами відрахувань в фонди споживання не дозволє їм здійснювати розширене відтворення необхідними тем-пами.

Пропорції розподілу валового доходу колективних господарств на фонд оплати праці і чистий дохід в значній мірі залежать від продуктивності праці. Але дослідження показують, що із збільшен-ням виробництва валового доходу на людину-день зв'язок між цим по-казником і оплатою праці зникається. Так, якщо коефіцієнт кореляції між даними показниками в групі господарств з валовим доходом на людину-день до 17,0 крб. становить 0,688, то в групі, де колекти-вні господарства одержали валового доходу на людину-день більше

23,0 крб. - 0,200. Це пояснюється тим, що високорентабельні господарства мають достатньо засобів для здійснення оплати праці на необхідному рівні і при цьому значну частку валового доходу використовують для утворення фонду нагромадження. Враховуючи нелінійну залежність між вказаними факторами, для вирівнювання оплати праці людино-дня використаний графік параболи другого порядку.

Отже, у процесі розподілу валового доходу не може бути єдиних для всіх господарств пропорцій поділу фонду оплати праці і чистого доходу, а значить фонду нагромадження і споживання. Для визначення оптимальних пропорцій між нагромадженням і споживанням проведено дослідження за даними 148 колективних господарств області. На основі аналізу можна стверджувати, що в господарствах, де виробництво валового доходу за 1989-1991 р.р. не перевищує 16,0 крб./в розрахунку на людино-день/, частку фонду нагромадження у валовому доході слід встановити в межах 29,0 %. Рівень економічного розвитку таких господарств не дозволяє здійснювати оптимальне поділення нагромадження і споживання. Можна забезпечити лише більш правильний розподіл доходів на фонди нагромадження і споживання, спрямувавши при цьому частину новоствореної вартості в основні і оборотні засоби, щоб забезпечити нормальний процес виробництва.

У господарствах з виходом валового доходу на людино-день 16,1-20,0 крб. частка фонду нагромадження у валовому доході повинна складати 35,3 %. Таке оптимальне поділення споживання і нагромадження дає можливість здійснювати розширене відтворення за рахунок власних засобів.

У колективних господарствах з рівнем валового доходу на людино-день більше 20,0 крб. абсолютна і відносна частка фонду нагромадження повинна підвищуватися з одночасним зростанням фонду споживання. Найвищих результатів добиваються ті господарства, які спрямовують 45,8 % валового доходу у фонд нагромадження. Колективні господарства цієї групи мають можливість корисно збільшувати асигнування на розвиток і удосконалення виробничої бази, на підвищення оплати праці і поліпшення соціальних і культурно-побутових умов працівників.

Розглянуто необхідність встановлення реєтних платежів /доплат/ з метою створення рівних економічних умов господарювання колективним господарствам, розмішаним в різних природно-економічних умовах.

З 1987 р. до 1990 р. з метою вирівнювання об'єктивних умов господарювання, а значить доходності, використовувались платежі від виробничого потенціалу, диференційовані надбавки до закупівельних цін. У 1991 р. були відсутні будь-які економічні методи регулювання доходів колективних господарств з різними об'єктивними факторами виробництва, зокрема земельними угіддями. Знаслідок цього траплялось, що частина доходів рентажного характеру не вилучалась і, навпаки, низька доходність багатьох господарств була зумовлена об'єктивними причинами. Як показав аналіз, низькі показники доходності колективних господарств Перемишлянського, Скомівського, Турківського, Яворівського, Мостиського районів в значній мірі пояснюються низькою економічною оцінкою землі, а останніх двох – це і низькою трудо- і фондозабезпеченістю.

Не можна погодитися з пропозицією окремих авторів вилучати рентні доходи, які закладені в цінах, що формуються в гірших умовах виробництва. Основною функцією ціни, як відомо, є відображення суспільно-необхідних затрат живої і уречевленої праці на виробництво продукції. Але суспільно необхідною працею в сільському господарстві є вся праця, затрачена на одержання всієї маси продуктів рослинництва і тваринництва у відносно кращих, середніх і гірших умовах виробництва. У протилежному випадку, в західних країнах, де ринок функціонує протягом тривалого часу, не виникала б потреба в дотаціях фермерським господарствам.

На нашу думку, не зовсім правильним є використання чистого /валового/ доходу на одиницю земельних угідь як показника доходності. Величина доходу в розрахунку на 1 га землі в значній мірі залежить від структури виробництва. Так, якщо рівень рентабельності і прибутку на 1 ц реалізованої продукції цукрових буряків значно менший порівняно з зерновими, то прибуток на 1 га посіву більший майже в 2,5 раза.

Дослідження, проведені за даними колективних господарств Львівської області показали, що використання для розрахунку рентних платежів пошкореної формули

$$y = a \cdot x_1 + b \cdot x_2 + c \cdot x_3,$$

де y – чистий /валовий/ дохід на одиницю земельних угідь;
 x_1 – якість землі;
 x_2 – виробничі фонди в розрахунку на одиницю земельних угідь;

X_3 - трудові ресурси в розрахунку на одиницю земельних угідь

порушує принцип допустимої мультиколінеарності факторів. Це означає, що зв'язок між економічною оцінкою землі і фондо- і трудозабезпеченістю тісніший, ніж між останніми двома факторами і виходом чистого доходу в розрахунку на 1 га сільськогосподарських угідь. Отже, використання вказаної формули для розрахунку рентних платежів неприпустиме.

Для диференціації і доходності господарств під час розрахунку рентних платежів запропоновано формулу:

$$\frac{ЧД}{ВФ + П \cdot 16} = a \cdot x + b,$$

- де $ЧД$ - чистий дохід, тис. крб.;
 $ВФ$ - виробничі фонди, тис. крб.;
 $П$ - працівники, чол.;
 16 - вартість замінення виробничими фондами одного працівника, тис. крб.;
 x - якість землі, балл;
 a і b - коефіцієнти, розраховуються.

Даний показник відображає, як впливає якість землі на ефективність вкладених матеріальних і трудових ресурсів, що цілком відповідає визначенню диференціальної ренти. Коефіцієнт кореляції 0,773 свідчить про тісний зв'язок між факторами. Отже, використання даної формули є обґрунтованим. За такою формулою проведено визначення рентних платежів /доплат/, використовувачи середньобласні ціни на продукцію, в колективних господарствах за 1991 р. /табл. 2/. Середня для господарств області якість земельних угідь прийнято за 100 балів.

Доцільність перерозподілу рентних доходів підтверджується введенням в 1991 г. єдиних закупівельних цін, які не забезпечують господарствам, розміщеним в гірших природно-економічних умовах, необхідного рівня рентабельності.

Висновки і пропозиції, викладені у дисертації, полягають у наступному:

1. Доходи в колективних господарствах Львівської області мають тенденцію до збільшення. Але темпи приросту у роках нерівномірні. Особливо різке збільшення доходів відбулося в 1991 р. порівняно в 1990 р. більше, ніж в 2 рази, що пояснюється проце-

Таблиця 2

Визначення рентних платежів і доплат в колективних господарствах Львівської області, 1991 р.

Групи господарств за економічною оцінкою земель, бали	: Кількість	: Вартість оцінки	: Нормативний прибуток на 1000 крб. ви-	: Диференціальна рента	: Площа сільськогосподарських угідь, га	: Рентні платежі доплати I га сільськогосподарських угідь, крб.
до 65	14	104506	32,3	-64,4	18814	-357
66-70	9	78031	42,6	-54,1	16916	-250
71-75	7	145504	48,6	-48,1	31114	-225
76-80	10	121901	55,6	-41,1	23124	-217
81-85	32	388178	63,1	-33,6	65859	-198
86-90	24	304402	70,6	-26,1	57717	-138
91-95	47	632263	78,1	-18,6	108625	-108
96-100	26	360617	85,6	-11,1	60716	-69
101-105	18	247663	93,1	-3,6	36982	-24
106-110	24	341567	100,6	3,9	52930	25
111-115	17	220722	108,1	11,4	35478	71
116-120	24	385050	115,6	18,9	61942	117
121-125	24	330689	123,1	26,4	50146	174
126-130	13	178679	127,5	30,8	24518	224
131-135	19	229393	138,0	41,3	31765	298
136-140	6	72248	145,5	48,8	9113	387
141 і більше	4	101081	158,6	61,9	12486	501
По області	322	4216160	96,7	-	696299	x

сами, які охопили всю економіку - багаторазовим зростанням цін на товари, інфляцією. Однак, при цьому не відбулося відповідного зростання виробництва валової продукції рослинництва і тваринництва, що в умовах нормальної ринкової економіки є парадоксальним явищем.

2. Оскільки доходність є результатом господарської діяльності трудових колективів, то необхідно забезпечити процес виробництва необхідними факторами - виробничими фондами, трудовими

ресурсами. У господарствах, не забезпечених відповідною кількістю виробничих ресурсів, одним з основних шляхів підвищення ефективності виробництва є створення колективам економічних умов, які б зацікавлювали трудівників в результатах своєї праці, ефективному використанні матеріальних цінностей. Таким є запровадження орендного підряду, переведення виробничих підрозділів на кооперативні відносини, що дозволяло збільшувати виробництво валової продукції до 20,0 % і на основі цього підвищувати рівень рентабельності.

3. З метою зменшення втрат і підвищення рівня доходності в господарствах необхідно належну увагу приділяти підвищенню рівня товарності сільськогосподарської продукції. Особливо це стосується продуктів, що швидко псуються /молоко, овочі та ін./.

4. Основні доходи колективні господарства області одержують від реалізації сільськогосподарської продукції частка якої у всій реалізованій продукції в 1991 р. становила 74,3 %. Причому ця частка в динаміці зменшується, що пояснюється розвитком в господарствах підсобних промислів, переробних виробництв. Зменшується також частка продукції рослинництва і тваринництва, проданої державі. Це пов'язано з поступовим вивільненням деяких видів продукції від державного замовлення, ширшим застосуванням договірних цін, залученням в сферу торгівлі /вільної/ надпланової продукції.

5. У 1991 р. запровадження єдиних закупівельних цін вплинуло на збільшення різниці доходності окремих видів продукції у зонах. Нерентабельність реалізації цукрових буряків в Передгірній зоні свідчить про недовільність вирощування даної культури в таких природно-кліматичних умовах.

Загальна сума доходів колективних господарств зросла в 1991 р. порівняно з 1989 р. /і з усіма попередніми/ за рахунок підвищення реалізаційних цін, темпи зростання яких перевищували зростання собівартості всіх видів продукції, крім цукрових буряків і молока.

6. Рівень рентабельності, який забезпечує повне самофінансування колективних господарств, повинен бути не нижчим 40 %. Для досягнення в 1995 р. оптимального для самофінансування рівня рентабельності господарствам з різним використанням виробничого потенціалу 86-105 % необхідно, щоб в середньому за рік виробництво зросло не менше, як на 1 %, а господарства з різним до 85 % - на 2 %.

7. В умовах ринкової економіки господарствам надається повна самостійність у використанні доходів, що залишаються після розрахунків з бюджетом. Однак, з метов підвищення ефективності виробництва, здійснення розширеного відтворення належними темпами доцільно розподіляти доходи залежно від досягнутої продуктивності праці, зокрема валового доходу на людину-день. При цьому слід зауважити, що із збільшенням виробництва валового доходу зв'язок між цим показником і оплатою праці знижується, зміна відбувається за параболою другого порядку.

Результати комбінованого групування показали, що в господарствах, де виробництво валового доходу на людину-день не перевищує 16,0 крб., частку фонду нагромадження у валовому доході слід встановити в межах 29,0 %. У господарствах з виходом валового доходу на людину-день 16,1-20,0 крб. частка фонду нагромадження у валовому доході повинна складати 35,3 %. У господарствах з рівнем валового доходу на людину-день більше 20,0 крб. найвищих результатів добиваються ті, які спрямовують більше 45,1 % валового доходу у фонд нагромадження.

8. Оскільки з об'єктивних факторів на рівень доходності в найбільшій мірі впливає якість землі, то з метов створення однакових економічних умов господарювання необхідно здійснювати між господарствами перерозподіл доходів рентного характеру, щоб в колективних господарствах, які ведуть виробництво на кращих земельних ділянках, не виникало скритої "економії" у витратах виробництва. Це буде зацікавлювати трудові колективи в підвищенні продуктивності праці і ефективності виробництва, доходності загалом.

З метов вирівнювання об'єктивних умов господарювання доцільно створити в межах області відповідний фонд за рахунок рентних платежів колективних господарств, що використовують кращі за якість порівняно з середньообласним рівнем земельні ділянки.

З теми дисертації опубліковані роботи:

1. Основные этапы перехода сельскохозяйственных предприятий на нормативный метод определения себестоимости продукции / Совершенствование хозяйственного механизма в агропромышленном комплексе: Тез. докл. 2-й Белорусск. респ. науч.-практ. конф. молод. учен. и спец. - Минск, 1981. - С. 27-28/В соавторстве/.

2. Внутрихозяйственные резервы увеличения доходов / Эффективность хозяйствования в условиях полного хозрасчета и самофинансирования: Тез. докл. респ. науч.-практ. конф. - Киев, НИИ

Госплана УССР, 1989.- Ч. II.- С. 46.

3. Учет при арендных отношениях// Экономические предпосылки перехода сельскохозяйственных предприятий на самоокупаемость и самофинансирование.- Львов: Львов. с.-х. ин.-т, 1989.- С.96-100 /Сб. научн. тр./.

4. Формирование фондов накопления и потребления в колхозах// Проблемы перехода сельского хозяйства на новые формы хозяйствования: Тез. докл. всесоюзн. науч.-производств. конф.- Львов, 1990.- С.176-177 /В соавторстве/.

5. Совершенствование ценообразования и развитие рыночных отношений в сельском хозяйстве// Отношения собственности и новые формы хозяйствования в АПК: Тез. докл. научн.-теорет. конф. молод. учен. и спец.- Москва, 1990.- С.11-12.

6. Вдосконалення визначення собівартості і доходів при орендному підряді// Економічний механізм господарювання АПК в умовах підрядних відносин і кооперації.- Львів: Львів. с.-г. ін.-т, 1990.- С.79-82 /Сб. наук. праць/.

7. Вплив доходності на соціальний розвиток колгоспів// Розвиток соціальної інфраструктури села.- Львів: Львів. с.-г. ін.-т, 1990.- С.59-61 /Сб. наук. праць/.

8. Формирование доходов предприятий в условиях многоукладной аграрной экономики// Социально-экономические предпосылки повышения эффективности агропромышленного производства в многоукладной аграрной экономике: Тез. докл. респ. науч.-практ. конф. молод. учен. и спец.- Киев, 1991.- С.55-56.

9. Финансовые рычаги регулирования рыночных отношений в сельском хозяйстве// Формирование механизма свободной экономической зоны в условиях рыночных отношений: Тез. межрегион. научн.-практ. конф.-Ч. II.-Черновцы, 1991.- С.67-68.

10. Формування доходів сільськогосподарських підприємств і вдосконалення закупівельних цін// Економічний механізм господарювання в АПК.- Львів: Львів. с.-г. ін.-т, 1991.- С.86-89 /Сб. наук. праць/.

11. "Котловая" метод учета затрат в растениеводстве: Информ. листок. Серия 36, № 132-92.- Львов: ЦНТЗ, 1992.

12. Определение долей при арендных подраде: Информ. листок. Серия 36, № 167-92.- Львов: ЦНТЗ, 1992.

Відповідальний за випуск,
кандидат економічних наук, доцент

4 50094

Ав 26.236
Ав 26.236

Підп. до друку 12.II.92. Форм. 60x84/16 Ум. друк. арк. 0,93.
Об.-видав. л. 0,77. Папір типографський. Друк офсетний.
Зам. 429. Тир. 100. Безплатно.
Роталпринт ЛСТГ Дубляни, Студенська, 2.